

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LVIII. ÉVF.

1926. OKTÓBER — DECEMBER.

IV. FÜZET.

A BETÜK LELKE.

A történelem folyamán nincsen nagyobb jelentőségű és következményeiben messzibbre ható győzelem feljegyezve, mint a minőt aratott *Gutenberg János* a XV. sz. közepén, amidőn az általa feltalált sajtóval 36 soros bibliáját kinyomatta. A betű evvel az egyszerű és jelentéktelennek látszó ténnyel indul el világhódító útjára. Addig is végezte a maga hivatását azokon a kő- és cserépdarabokon, amelyeket az újabbkori tudományos kutatás felszínre hozott s amelyekről Egyiptom, Asszírnia, Babilónia ősi kultúráját s a Sumir népek műveltségi állapotát olvasásuk le sok ezer év után, amikor már minden más nyomot betakart az idő feltartózhatatlan homokja. Végezte azokban a megmérhetetlen becsü kodexekben, amelyeket egy-egy önfeláldozó szerzetes talán egy egész életen keresztül másolt, hogy benne korának lelki kincseit örökségül hagyja a késői századoknak. Azonban itt még a betű kiváltság és előjog, amelynek áldásában csak egyes kiválasztottak részesülnek. Olyan mint a nemes levél, amelynek boldog birtokossa bizonyos fölénnyel tekint le a nép közönséges fiára. Bizonyos varázslatos tudomány a betűvetés, amelyet irigykedve néz a jámborlelkű ember, aki nincsen beavatva a titkok titkába.

A betű a Gutenberg-féle bibliával indul el azon az úton, amelyen a világ közkincsévé s a demokrácia egyik hathatós tényezőjévé lehetett. Amikor aztán sorban rájött az ember a betűöntés titkára, amikor felfedezte a gyorssajtót, a betűszedő s majd a rotációs gépeket, amelyek segítségével óránként 20—30.000 lappéldányt nyomtat, hajtogat és fűz: akkor szárnyakat kapott a betű, amelyekkel bejárja a közeli és távoli földrészeket, mint a hang a levegő láthatatlan hullámrezgésein keresztül.

De én nem a betűk technikájáról, hanem a betűk lelkéről akarok szólni. Mert van lelke a betűnek is. Olomkatonának nevezik ma. Mint a jó katona, engedelmeskedik; de egyben érez, ítél, küzd, örvend, búsul, harcba indul, csatát veszít, győzelmet vív, sebeket osztogat, gyógyít és megvigasztal, szeret és gyűlöl. Hangszer a betű, melynek néhány húrján az em-

beri érzelmek, indulatok, gondolatok végtelen sora jut kifejezésre.

♥ Egy betű magában véve olyan, mint egy homokszem. De amint a homokszemek sokaságából épülnek a templomok és kultúrpaloták: úgy alakulnak ki a betűk láncolatából a legszebb költemények és tudományos rendszerek. Amiképpen 10 egyszerű számjegyen alapszik a variációk és kombinációk végtelen sorozata s végeredményében az egész számtani tudomány: úgy a betűk sorozatán épül fel a világirodalom beláthatatlan, gazdag mezeje. Fokmérő a betű s az analfabéták száma mutatja valamely népnek és nemzetnek a műveltségi állapotát. A földnek egymásra halmozott rétegei őrzik a letűnt évezredek különböző korszakai növény- és állatvilágának megkövesült maradványait s a gyakorlott geológus ezekből a kővületekből kiolvassa a mult nagy katasztrófáinak s a létért folytatott élet-halál harcoknak a történetét. Így őrzi a betűk szentelt balsama az elmúlt századok lelki harcait, a szellemi fegyverek mérközéseit, az igazságért, a szabadságért, a vallásért és a lelki tökéletesedésért folytatott harcait. A betűk világító fényénél kitárul előttünk a multnak lezárt kapuja s ha belépünk annak emlékektől megszentelt falai közé, ott találkozunk őseinkkel. Látjuk az érzelmeket, amelyeket ők tápláltak, az eszményeket, melyekért ők hevültek, az Isteneket, akikhez ők imádkoztak, a vallást, melynek tanaiban keresték lelkük üdvösségét. A betűk varázshatalma üzenetet közvetít nekünk a letűnt százévek régen porladozó embereinek örömről és bánatáról, reményeiről és csalódásairól, igazságáról és tévelygéséről, hitéről és áldozatairól. Tükör a betű, amely a maga igaz és hamisítatlan valóságában állítja előnkbe a multnak erényeit és bűneit, győzelmeit és bukásait, fejlődésének eszközeit és hanyatlásának okait. Milyen szegények volnánk mi ma ama gazdag lelki kincsek nélkül, amelyeket a betűknek eme tárháza őriz és tartogat a mi számunkra! Mint a fa gyökér, a templom fundamentum nélkül: olyanok volnánk mi a multnak eme féltve őrzött értékei nélkül.

A mult táplálja a jelent. Ha jelenem borult, a mult verőfényes napja alá menekülök, hogy lelkem borúja enyhületet találjon. Ha törpe korban élek s magam körül nem találok apostolokat, prófétákat és Messiásokat, akikért lelkesülni tudnék, a multba tekintek vissza s a régi fénynél gyujtok új szó-

vétneket. Ha eszményeim elhomályosulnak, ha egy törpe kor földhözragadottsága és máteriális törekvései engem is magukkal sodornának: ismét csak a multból felém nyújtott vezető kezeket ragadom meg s azok felülemelnek az élet hiábavalóságain. Ha pedig bünt, árnyat és sötétséget látnék a multban: az ismét, mint egy élő tilalomfa áll előttem, hogy figyelmeztessen a bukás szégyenére, a gyarlóság szomorú következményeire, de figyelmeztessen a kötelesség szentségére, a boldogulás igazi útjára és a hűség jutalmára. A multnak eme megbecsülhetetlen és nélkülözhetetlen tanuságai a betűk csatornáin szivárognak át az én lelkembe. Ez a csatorna vezeti át a mult lelkét a jelenbe, hogy azt megtermékenyítse.

De a jelen is a betűk által lesz a jövőendő kincsévé. A mi küzdelmeink, a mi vágyaink, a mi örömünk és bánatunk, a mi hitünk és reményeink a betűk szárnyain szállnak át az utódokra. A betűk őrzik meg a mi szellemünket, hogy az a földi halhatatlanság Pantheonjában fennmaradjon. Aki ír, az soha sem tudja, hogy melyik pillanatban állít egy emlékoszlopot, amelyhez a késői unokák is kegyelettel zárandokolnak, vagy mikor gyújt fel egy mécsest, mely holta után is világolni fog. Így lesznek a betűk a földi igazságszolgáltatás hivatott katonái s a halottaknak örökké élő bizonyágtevői. Akit a saját kora nem ért meg, mert szellemi magaslatához nem tud felemelkedni; akit korának közvéleménye igazságtalanul kiközösít s ártatlanul az árulás vagy istentagadás bélyegét sűti homlokára: a mellett is felsorakoznak ezek a hűséges katonák. Letörlik homlokáról a szégyen-bélyeget s trombita szóval támasztják fel eltemetett igazságát. Egy-egy aranyláncszem minden betű, amelyek összefűzve alkotják azt a szétszakíthatatlan láncot, amely a múltat a jelenen át a jövőendővel összefűzi. Egy-egy csepp minden betű, amelyek egyé olvadva, alkotják azt a hatalmas folyamatot, amely a legrégebb múltból kiindulva, magával hozza az élet, a termékenység és a fejlődés csiráit s a mi korunk lelki javaival is meggazdagodva, tovább hömpölyög a történelem tágas mezején, hogy a jövő számára magával vigye az összegyűjtött lelki értékeket.

Már ezekből is világos, hogy milyen nagy különbség van a beszéd és az írás között. A beszéd is nagy hatalom, amely ellenállhatatlanul sodor magával embereket és tömegeket. Közvetlen hatás tekintetében az írás nem is versenyezhet vele.

Aki hallott egy igazán nagy szónokot, az bizonyára kitörülhetetlen nyomokat hagyott lelkében. Egy-egy elragadó szónoki beszéd nagy tetteknek, merész elhatározásoknak, népek és nemzetek életére elhatározó befolyást gyakorló eseményeknek, békének vagy háborúnak lehet a szülő oka. De ereje és hatása evvel meg is szűnik. A legújabb kor nagyszerű találmanya: a rádió megsokszorozta ugyan az emberi hang erejét s megnövelte terjedelmét. Ma egy szónok szavait ugyanazon időben hallgathatják egész Európában, sőt talán az egész világon. De mégis a szónoklás csak a jelennek a művészete. A beszéd elhangzik, mint a mennydörgés vagy mint egy szép zenei darab. Kellemes vagy kellemetlen benyomást hagy maga után, de ez a benyomás az idővel mind inkább halványul, míg a végén pusztá emlék marad csupán, mint az a maroknyi hamu a hamvvederben. Olyan a szónoklás, mint a színész művészete. Míg él, rózsák között, tapsviharban él a színész, de halálával örökre vége szakad művészetének is.

Nem így az írás. Az az örökkévalóság művészete. A szavak elrepülnek, de az írás megmarad — mondja a régi közmondás is. Olyan az írás művészete, mint a szobrászat és festészet. A szobrász és festő akárhányszor holta után teremt iskolát maga körül. Ciceró vagy Demosthenes, Pázmány és Kossuth vagy Dávid Ferenc szónoki erejéről is csak amaz írott művek alapján szerezhethetünk ma fogalmat, amelyek tőlük reánk maradtak. Milyen szegények volnánk ma, ha a zsidó nép Istentől ihletett prófétái le nem írták volna azokat a hős és erős beszédeket, melyekkel népüket bűnbánatra hívták, vigasztalták, egy szebb jövő reménységével vagy éppen a Messiás eljövetelével biztatták! Vagy mivel tudnók pótolni azt, ha Jézus örök szép példázatait vagy a hegyi beszéd vallási igazságait a tanítványok a betűk segítségével meg nem örökölték. Milyen hiányos lenne a mi irodalmunk, ha Petőfi vagy Arany csak úgy elszavalta, de le nem írta volna verseit! Márvány a betű, mely által a művész nemcsak láthatóvá teszi, de meg is örökíti lelkének álmait.

Azonban a betű olyan növény, amely csak a szabadság földjében virágzik és terem gyümölcsöt. Amint Izrael fiai a babiloni vizek mellett a fűzfákra akasztották hegedűiket s elnyomóik hiában követelték, hogy a Sion vigénekét énekeljék: azonképpen rabláncon a betű is fakó és színtelen lesz, mint a

virág az őszi dér érintésére. Csak annak a betűnek van létjogosultsága, mely az igazság szolgálatában áll s mely a lélek tisztán mutató tüköre. A gondolat-, a hit- és lelkiismereti szabadság áldásos verőfényében termékenyül meg a lélek s szaporodnak és virágoznak a betűk. Az úgynevezett cenzura tettetésre, képmutatásra és bujkálásra vezet. S mint az olyan helyeken, ahová a nap sugarai el nem hatolhatnak, kártékony bacillusok, penészgombák milliói szaporodnak el: úgy a szabadság életadó napjától megfosztott irodalomban is felburjánzanak azok a káros irányzatok, melyek a romlásnak a halálnak előhírnökei szoktak lenni. Igaz ugyan, hogy a legjobb földben s a legtisztább verőfény mellett is terem gyom és konkoly bőven; de az igazság mégis erősebb a hazugságnál, a szeretet a gyűlöletnél, az erény a bűnnél s az élet a halálnál. Csak nyissunk szabad versenytérrel a betűk előtt, mert azok előbbutóbb győzelemhez segítik a szépet, a jót és az igazat, mert ezeket még a Gondviselés keze is őrzi és vezeti, mint az igazi életnek és fejlődésnek örökös irányjelzőit. Azért hadd vivják a legellentétebb élet- és világnézetektől vezetett betűk elszánt harcukat. Ez a szellemi harc készíti elő a talajt s tisztítja meg a levegőt, amelyben az élet kenyerét adó tiszta búza dús kalászatokat fog hajtani.

Azonban a betű nem csupán életet, áldást és termékenységet áraszt, hanem az írások szerint *ő*l is. Ől erkölcsöt, becsületet. Rabigába hajt lelkeket. Leromból kulturákat és intézményeket. Mint a katonát a háboru vihara közben, úgy a betűt is sokszor elragadja az indulat és szenvedély heve. Olyan a betű is, mint a tűz, mely józanon kezelve áldás forrása s az emberi életnek egyik fő java; de gondatlan kezekben átokká s a halál és pusztulás okává lehet, romokat, keserőséget, könnyeket, tört szíveket és sóhajtásokat hagyva maga után.

Romból a betű, amikor szembehelyezkedve az erkölcs és vallás örök törvényeivel, azt tűzi ki céljául, hogy eszményeket gyilkoljon; amikor hamis jelszavaktól irányítva állandóan az élet szemétdombjait bolygatja, amikor a lelki gyönyör helyett a testi vágyakat ingerli s az érzékeket csiklandozza; amikor a pornográfia útján az emelkedés, az építés és nemesbedés helyett lejtőre, hanyatlásra és bűnre irányítja a lelkeket. Pusztít a betű, amikor alantas önző érdekektől vezetettve az élet nyugodt vizeit felkavarja, hogy aztán a zavarosban annál

inkább halászhasson; amikor a destrukció bárdjait és kalapácsait forgatja csak azért, hogy rombolási kedvét kielégíthesse. Gyilkol a betű, amikor oktalan túlzás és elvakult szenvedély vezeti a tollat; amikor a gyűlölet és elfogultság homályosítja el a józan belátást, amikor faji vagy felekezeti elvakultságában éket ver ember és ember közé s egyik a másik ellen uszítja azokat, akiknek Istentől rendelt hivatása az egymás megértése és támogatása. Ártalmas a betű akkor is, amikor nem a szív sugallata, nem a meggyőződés ereje, hanem a pénz varázsa mozgatja a tollat. Amennyire vétkes az, aki áruba bocsátja hazáját, vallását vagy becsületét, éppen annyira bűnös az, aki tollát adja el; mert ez által eladja meggyőződését, jellemét, lelkét. Evvel megcsalja önmagát és embertársait, de megcsalja még az utána következő nemzedékeket is. Végül ől a betű, amikor bálványt csinálunk belőle; amikor a rideg dogmát többre becsüljük, mint a lelket és szellemet; amikor a gondolatok szárnyait bilincsekké változtatjuk át; midőn a fejlődés lendítő rugóját a haladás kerékkötőjévé tesszük; amikor az, ami „meg van írva”, szárnyát szegi a lélek emelkedésének s útját állja a magasabb erkölcsiségnek; amikor a betű a hit-, lelkiismeret- és gondolatszabadság börtönévé lesz.

A betűnek ezt a káros hatását törvényes rendeletekkel, büntető paragrafusokkal vagy terrorral föltartóztatni nem lehet. Ez a lelkület, a jellem és az intelligencia kérdése. Ide valóban talál Jézus mondása: „Nem teremhet a jó fa rossz gyümölcsöt, sem a rossz fa jó gyümölcsöt nem teremhet. Valamely fa nem terem jó gyümölcsöt: kivágattatik és a tűzre vették.” Máté 7. 18–19.

Minden író egy hadvezér, akinek a világ legengedelmebb katonái állanak rendelkezésére; de a felelősséget is egyedül hordozza. Ha tisztelet övedzi az okos és bölcs hadvezért, ki katonáit győzelemre vezeti, még inkább megérdemli a babért az az író, aki a lelkeket hódítja meg egy szebb és jobb világ számára.

Vári Albert.

JAKAB ELEK EMLÉKEZETE.*

Kultúrházat felavatni ma Erdélyben és magyar kultúrházat felavatni egy székely községben, mélyen tisztelt hallgatóim, ez valóban az idők jele és teljessége. Jele annak, hogy a falu végre, ha sokára is, kezd tudatára ébredni annak a nemzetfenntartó hivatásának, amely itt e területen reá vár. Hogyne fogadtam volna el hát azt a kitüntető felhívást, hogy a közmi-velődési ház felavatása alkalmával emlékbeszédet tartsak?

Boldog örömmel fogadtam el, hiszen ez a történelmi pillanat gyönyörű útnak indulás az mindama elgondolásoknak, melyek már 8 éve minden itt élő s faja jövőjéért aggódó magyart éjjeli-nappali gonddal töltik el. Egy első bátor és nagyszerű lépés, egy példát és irányt mutató célkitűzés, egy öntudatos rá-tappintás és termékeny birtokbavevése annak a földnek, melyhez, melynek minden rögéhez ezer esztendő viharain és vérkeresztségein keresztül minden élményünk és emlékünkhöz köt. Egy első lépés, melyhez, — boldog vagyok, ha elgondolom — most már sok-sok ehhez hasonló lépés következik mindaddig, míg lelkiismeretünk néma hangjában hallani fogjuk e földben porladó őseink elismerő szavait. A nagy költő (Schiller) szerint: az a gonosz tett átka, hogy tovább szülve mindig gonoszt kell szülnie. Milyen öröm látni: az a jó tett áldása, hogy tovább teremve mindig és szükségképen jót nemz.

Egy gyönyörű kép él a lelkemben. Most már hiszem, valóságos lélekkel bízom az isteni gondviselésben, hogy valósulni fog. Látom a székely falut, közepén az Isten házaival és az iskolákkal, hol az édes anya nyelvén csendülnek meg a gyermeki ajkak; látom kövezett, csatornázott, éjjel kivilágított utcáival, fákkal és virágokkal beültetett köztereivel és utcáival, mozijával, színi előadásaival, közfürdőjével. És látom az elhagyott, begyepesedett udvaru korcsmákat, a benépesedett tem-

* Felolvasatott 1926. okt. 17-én Szentgericén a Jakab Elek-kultúrház felavatási ünnepélyén.